

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 657.01

ДЕБІТОРСЬКА ТА КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Белей С.І., Бладзевич С.С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Досліджено теоретичні, організаційні і методичні аспекти організації обліку дебіторської та кредиторської заборгованості та визначено їх роль в контексті забезпечення ділової комунікації підприємств. Досліджено поняття ділової комунікації підприємства. Систематизовано основні погляди щодо змісту понять «дебіторська та кредиторська заборгованість». Виокремлено основні складові зобов'язань в бухгалтерському обліку. Відповідно до визначеної мети, обґрунтовано оцінку та класифікацію дебіторської та кредиторської заборгованості в контексті забезпечення ділової комунікації підприємства.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, об'єкти, суб'єкти, облік, ділова комунікація, підприємство.

Постановка проблеми. Сучасні умови мінливого економічного середовища здійснення підприємствами своєї діяльності вимагають вирішення цілого ряду нерозв'язаних облікових проблем. Зокрема, це є теоретичні, організаційні і методичні аспекти визначення ролі дебіторської та кредиторської заборгованості в контексті забезпечення ділової комунікації підприємств оскільки взаємовідносини з діловими партнерами внаслідок яких виникає дебіторська та кредиторська заборгованість є невід'ємною складовою діяльності підприємства. Дебіторська та кредиторська заборгованість відіграють важливе значення у забезпеченні ділової комунікації підприємства так як впливають на рівень його ліквідності та платоспроможності. Неefективна організація обліку та управління ними може спричинити неплатоспроможність, кризовий стан підприємства, а ефективне їх формування та використання є визначальним інструментом забезпечення результативної господарської діяльності, а в подальшому налагодження надійних довгострокових відносин з контрагентами. Тому дебіторська та кредиторська заборгованості мають значний вплив на діяльність підприємства. За таких умов особливої актуальності набуває проблема визначення ролі дебіторської та кредиторської заборгованості в контексті забезпечення ділової комунікації підприємств та налагодження ефективної системи організації обліку заборгованості підприємства для уникнення небажаних фінансових ризиків та приведення обсягів заборгованості до прийнятних рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, що займалися проблемами організації обліку дебіторської та кредиторської заборгованості в контексті забезпечення ділової комунікації підприємства можна виділити: Н. Акімову, С. Березу, М. Білик, С. Бородкіна, Ф. Бутинця, О. Говоруху, О. Кияшко, В. Костюченко, В. Ковальова, К. Нагірську, І. Орлова, В. Рудницького, І. Садовську, В. Сопко, О. Топоркову, П. Хомина, Ю. Чацкіса та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, зважаючи на існування значних науково-методичних доробок з обраної теми, не применшуючи їх значення, слід констатувати, що деякі з теоретичних положень відносно визначення заборгованості та розрахунків по ній є дискусійними, а ряд важливих аспектів їхньої організації, оцінки та методики обліку потребують удосконалення. У зв'язку з цим вибір теми дослідження та його цільова спрямованість є достатньо актуальними.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних та організаційно-методичних положень, а також розробці практичних рекомендацій з удосконалення обліку дебіторської та кредиторської заборгованості в контексті забезпечення ділової комунікації підприємства, що сприятиме активізації ділової активності підприємства.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах мінливого економічного середовища важливе значення на підприємствах мають розрахункові операції, адже вони опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту, перехід його з грошової форми в товарну і навпаки. При цьому суб'єкти господарювання виступають постачальниками для одних і покупцями для інших.

В економічній науці, та взагалі в економіці, заборгованість покупців за готову продукцію та товари підприємства є звичним явищем. Це розстрочки платежів в часі, які сприяють збільшенню обсягів торгівлі, прискоренню оборотності товарів іншими словами – комерційні кредити. Вигідні для покупців умови комерційного кредиту являють собою гарантований спосіб підтримувати попит на власну продукцію. Позики найчастіше надаються платоспроможним покупцям, хоч частина боргів, залишається неоплаченою. Їх доводиться покривати частиною прибутку підприємства, що призводить до виникнення немитовних витрат, які несуть підприємства.

На рахунок кредиторської заборгованості можемо сказати, що вона, виходячи з балансових розрахунків, являє собою одну із частин залу-

ченого капіталу підприємства. Отже, кредиторська – залучення коштів до господарського обороту підприємства, а дебіторська заборгованість – вилучення коштів з підприємства.

Слід зазначити, що значних змін у визначенні поняття «дебіторська заборгованість» протягом тривалого періоду не відбулося. Дебіторська заборгованість відображається як: «наслідок цивільних зобов'язань, що виникають в результаті визначеної угоди. Угода, оформлена, як правило, договором, представляє собою визначену дію суб'єктів, які беруть в ній участь (юридичних чи фізичних осіб), результатом чого є виникнення товарних і грошових зобов'язань» [1, с. 32].

Сучасне визначення дебіторської заборгованості з'явилося ще в стародавні часи. У 8 ст. н.е. Е. Дегранж, та Дж. Дзаппи зробили значний внесок у трактуванні даного поняття, саме вони почали розглядати дебіторську заборгованість як один з показників, що характеризує фінансовий стан підприємства, а саме показник його фінансової конкурентоспроможності, тобто кредитоспроможності, платоспроможності, виконання зобов'язань перед іншими.

У 1926 році С.І. Корецький дає дещо інше визначення ніж попередні автори: «взаємовідносини двох осіб, що укладають угоду, можна подати

двома латинськими термінами: «дебет» (винен) і кредит (вірить комусь). Так, у разі, коли особа, яка позичає комусь кошти, вірить – це кредит, і тоді вона іменується кредитором, особа, яка одержує позику, стає винною – це дебет, і тоді вона іменується дебітором» [5, с. 60].

Лишиленко О.В. у своєму підручнику надає таке трактування дебіторської заборгованості: «Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату» [12, с. 220]. З його думкою погоджуються у своїх працях Ф.Ф. Бутинець [6, с. 265] та М.С. Пушкар [20, с. 122].

Проведений нами аналіз визначень сутності поняття «дебіторська заборгованість» у спеціальній економічній літературі свідчить про відсутність єдиного його трактування. Різні підходи можна згрупувати у шість груп, які описано в табл. 1.

Отже, на нашу думку визначення дебіторської заборгованості, представлене Ф. Бутинцем, С. Бардаш та Н. Малюгою є найбільш точним.

Розглянувши національні стандарти обліку доцільно зазначити, що у є свої особливості оцінки та розкриття інформації щодо кредиторської заборгованості (зобов'язань підприємства) (табл. 2).

Таблиця 1

Визначення дебіторської заборгованості

№ з/п	Група авторів	Сутність підходу до визначення поняття
1	2	3
1	Вещунова А.Ф., Редько А.Ю. [3, с. 25]	До дебіторської заборгованості відносять лише грошові кошти до оплати
2	Боровик О.А. [4, с. 133] Соколов Я. В. [21, с. 68]	Розуміють дебіторську заборгованість як вимоги щодо оплати, тобто боргові вимоги є еквівалентом боргу тієї особи, на яку покладається виконання обов'язку. Як і борги боргові вимоги розглядаються з точки зору терміну їхнього виконання
3	Лігоненко Л.О. [11, с. 25] Пушкар М.С. [20, с. 122]	Визначають дебіторську заборгованість як кошти у розрахунках.
4	Лищенко О.Г. [2, с. 115] Кияшко О.М. [9, с. 21]	Визначають дебіторську заборгованість як вкладення в обігові кошти
5	Бутинець Ф.Ф., Бардаш С.В., Малюга Н.М. [6, с. 130]	Під дебіторською заборгованістю розуміють суму заборгованості дебіторів на певну дату
6	Береза С.Л. [4, с. 32] Глінкіна Д.В. [24, с. 81]	Визначають дебіторську заборгованість як борги

Джерело: складено автором

Таблиця 2

Розкриття інформації про заборгованість у національних стандартах бухгалтерського обліку

П(С)БО	Характеристика інформації щодо розкриття зобов'язань
1	2
НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [13]; П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва» [18]	Надано загальну характеристика кредиторської заборгованості і зобов'язань та принципів їх відображення у фінансовій звітності
П(С)БО 11 «Зобов'язання» [14]	Подано визначення, класифікація, оцінка та порядок відображення зобов'язань у звітності
ПСБО 12 «Фінансові інвестиції» [15]	Подано визначення теперішньої вартості довгострокових зобов'язань, на які нараховують відсотки
П(С)БО 17 «Податок на прибуток» [160]	Розглянуто умови та порядок визнання кредиторської заборгованості з податку на прибуток
ПСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» [17]	Визначений вплив змін валютних курсів щодо кредиторської заборгованості в іноземній валюті та відображення такого впливу у фінансовій звітності підприємств

Джерело: складено автором

Отже, кожний з вище наведених стандартів обліку трактує різне значення інформації щодо розкриття категорії «кредиторська заборгованість» у бухгалтерському обліку.

Загальним правилом є те, що зобов'язання реєструються в обліку тільки тоді, коли по них виникає заборгованість. Як зазначає В.В. Ковальов: «Зобов'язання, які підлягають виконанню в майбутньому, не є заборгованістю і не відображаються в обліку» [10, с. 15]. Саме тому, в законі термінами «майно» і «зобов'язання» визначаються «групи об'єктів бухгалтерського обліку, що традиційно виділяються, – засоби підприємства (його активи) і джерела їх утворення (його пасиви)» [19]. Те ж саме зазначається в П(С)БО 11 «Зобов'язання», в якому наводиться порядок формування та відображення в звітності інформації про кредиторську заборгованість. Це дуже важливе визначення, яке пов'язує в єдине ціле поняття можливості, зобов'язання і затрат

На нашу думку, слід розрізнити правовий і бухгалтерський зміст поняття «зобов'язання». Правове поняття зобов'язання дещо ширше від бухгалтерського. В юридичному словнику зобов'язання розглядаються як «цивільно-правові відносини, в силу яких одна сторона (боржник) зобов'язана здійснити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію або утриматися від неї, а кредитор, в свою чергу, має право вимагати від боржника виконання цього зобов'язання» [22, с. 211].

Для розуміння зобов'язань і сутності дебіторсько-кредиторської заборгованості в бухгалтерському обліку доцільно виділити основні компоненти: суб'єкти зобов'язання, правовідносини між суб'єктами, зміст та підстави зобов'язання, які в свою чергу поділяються на підгрупи (рис. 1.)

Вказані складові, необхідно розглядати при оцінці і визнанні зобов'язань. Юридичні факти, з моментом настання яких законодавство пов'язує виникнення зобов'язань, називаються підставами

виникнення зобов'язань, вони можуть бути як правомірними так і неправомірними (рис. 2).

Отже, якщо розглядати підстави виникнення зобов'язань, то можна зробити висновок, що зобов'язання для однієї сторони виступає дебіторською заборгованістю, а для іншої – кредиторською. Виникнення зобов'язань є наслідком здійснення ділової комунікації підприємства.

На думку М.Й. Дмитренко: «Ділова комунікація як діяльність забезпечує взаємодію двох або більше унікальних і складних систем, що відбувається в різних ситуаціях з використанням різних засобів і каналів спілкування [8, с. 12]. В умовах ринкової економіки та мінливого економічного середовища саме від вміння ведення ділової комунікації залежить рівень ефективності роботи підприємства, виникнення зобов'язань (дебіторської, кредиторської), можливість уникнення небажаних фінансових ризиків та приведення обсягів заборгованості до прийнятних рівнів.

Дебіторська і кредиторська заборгованість, на нашу думку, виступає формою вираження зобов'язань, результатом ведення ділової комунікації, та має певні властивості зобов'язань, і, відповідно, їй притаманні ознаки класифікації зобов'язань, які представлено на рис. 3.

З даного рисунка можемо побачити, що зобов'язання за ознаками поділяються на різні підгрупи. З точки зору визначеності предмета виконання можна виділити зобов'язання альтернативні і факультативні. Відповідно до ст. 539 Цивільного Кодексу України, альтернативним «є зобов'язання, в якому боржник зобов'язаний вчинити одну з двох або кількох дій. Боржник має право вибору предмета зобов'язання, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не впливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту» [23].

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновки про широкий спектр

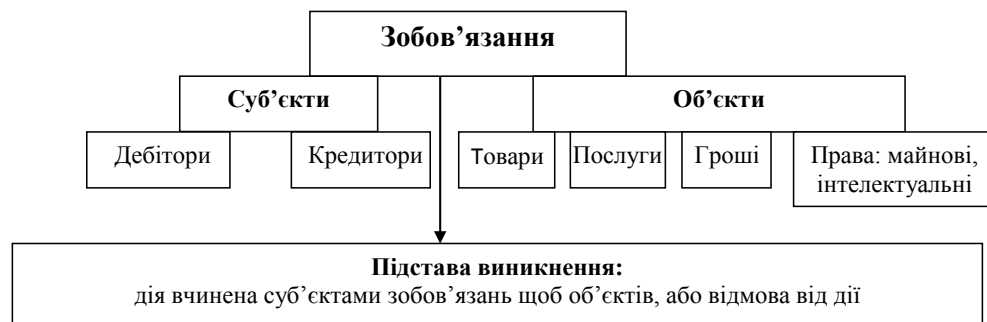

Рис. 1. Основні складові зобов'язань в бухгалтерському обліку

Джерело: складено автором

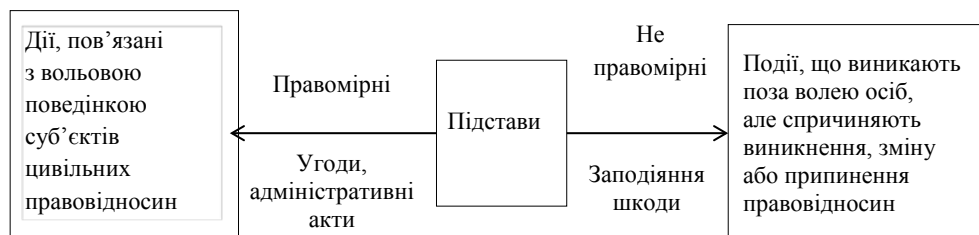

Рис. 2. Підстави виникнення зобов'язань

Джерело: складено автором

видів дебіторської та кредиторської заборгованості. Розглянуті нами класифікації заборгованості в контексті забезпечення ділової комунікації підприємства розкривають економічну природу різних видів дебіторської та кредиторської заборгованості, проте, на нашу думку, є не достатньо розподілені для використання в діловій комунікації. Саме тому ми пропонуємо додати наступні види та класифікаційні ознаки для дебіторської заборгованості (табл. 3).

Рис. 3. Класифікація зобов'язань

Джерело: складено автором

Таблиця 3

Класифікація дебіторської заборгованості

Класифікаційна ознака	Види дебіторських зобов'язань
1	2
За ступенем довіри до партнера	- надійні - втрачають довіру - ненадійні
За причинами виникнення	- виправдана - невинуватена
За оплатою зовнішньоекономічного контракту	- термін сплати до 100 днів - термін сплати до 180 днів - термін сплати більше 180 днів (нараховується пеня)
За забезпеченістю	- забезпечена - незабезпечена

Джерело: складено автором

Дані класифікаційні ознаки допоможуть визначитися у надійності та відповідальності дебіторів. Так, до прикладу, якщо у взаємовідносинах з іноземними партнерами термін сплати сягнув більше 180 днів, проте контрагент пеню сплачує, не залежно від платежів по контракту, та підтримує зв'язок з менеджером, то такий дебітор може вважатися надійним. Але, якщо несплата контракту є невинуватеною, вони можуть почати втрачати довіру у партнерів.

Класифікація кредиторської заборгованості, на нашу думку, також потребує доопрацювання, з метою надання більш влучної та доцільної інформації в процесі ділової комунікації підприємства. Тому нами, виходячи з праць вчених, удосконалено класифікацію кредиторської заборгованості, що представлено в табл. 4.

Отже, наведені вище класифікаційні ознаки, на нашу думку вирішать проблему розподілу дебіторської та кредиторської заборгованостей під час ділової комунікації підприємства. А саме допоможуть з питань: дати та форми погашення

Таблиця 4

Класифікація кредиторської заборгованості

Класифікаційна ознака	Види кредиторської заборгованості
1	2
За терміновістю погашення	- до трьох місяців - до шести місяців - до року - до п'яти років - більше 5 років
За формою розрахунків	- матеріальна - нематеріальна
Залежно від плановості погашення	- заборгованість, погашення якої планується у звітному періоді - заборгованість, погашення якої не планується у звітному періоді

Джерело: складено автором

заборгованості, визначення надійності партнерів, причини виникнення заборгованості тощо.

Висновки і пропозиції. Дослідивши теоретичні засади дебіторської і кредиторської заборгованості в контексті забезпечення ділової комунікації підприємства можна зробити наступні висновки:

по-перше, проведений аналіз економічної літератури показав, що до цього часу серед науковців існує розбіжність поглядів щодо класифікації дебіторської заборгованості;

по-друге, в контексті сприяння активізації ділової комунікації було розроблено класифікацію дебіторської та кредиторської заборгованостей, що забезпечить покращення інформування внутрішніх користувачів і зовнішніх потенційних партнерів.

Викладені у статті погляди, рекомендації та окремі прийоми класифікації заборгованості можна використовувати як для складання фінансової звітності, так і для управлінських рішень щодо регулювання розрахунків в контексті забезпечення ділової комунікації підприємства.

Список літератури:

1. Береза С.І. Проблема визначення дебіторської заборгованості в обліку. Вісник ЖДТУ. – 2003. – № 4. – С. 32-37.
2. Бескота Г.М., Лищенко О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. Запоріжжя: Гуманіст, 2009. – № 1. – С. 114-117.
3. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. Фінанси України. – Міністерство фінансів України. – 12/2003. – № 12. – С. 24-36.
4. Боровик О.А. прогнозування регіональної структури дебіторської і кредиторської заборгованості за системним підходом. Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – С. 138.
5. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. – Житомир, 2009. – 912 с.
6. Бутинець Ф.Ф., Бардаш С.В., Малюга Н.М. Контроль і ревізія: підручник. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 512 с.
7. Глінкіна Д.В. Регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. – 2007. – № 3. – С. 80-87.
8. Дмитренко М.Й. Ділове спілкування як феномен соціальної дійсності: дисертація. – Харків, 2005. – 19 с.

9. Кияшко О.М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09. Київ: нац. торг.-екоп. ун-т. – К., 2011. – 21 с.
10. Ковалев В.В. Анализ и управление дебиторской задолженностью. Бухгалтерский учет – 2015. – № 10. – С. 15.
11. Лігоненко Л.О., Новикова Н.М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства. навч. посібник. Київ: нац. торг.-екоп. ун-т, 2005. – С. 275.
12. Лішилєнко О.В. Бухгалтерський фінансовий облік. навч. посіб. Київ: Видавництво «Центр навчальної літератури», 2003. – 524 с.
13. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 15.04.2018).
14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення: 9.03.2018).
15. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00> (дата звернення: 18.03.2018).
16. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01> (дата звернення: 19.04.2018).
17. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00> (дата звернення: 18.03.2018).
18. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00> (дата звернення: 20.04.2018).
19. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2018).
20. Пушкар М.С. Фінансовий облік. Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.
21. Соколов Я.В. Бухгалтерский учёт: от истоков до наших дней : навчальний посібник. – Москва: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
22. Сухарев А.Я. Юридический энциклопедический словарь. – Москва, 2016. – 415 с.
23. Цивільний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 15.03.2018).

Белей С.И., Блавдзевич С.С.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ДЕБИТОРСКАЯ И КРЕДИТОРСКАЯ ЗАДОЛЖЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДЕЛОВОЙ КОММУНИКАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация

Исследованы теоретические, организационные и методические аспекты организации учета дебиторской и кредиторской задолженности и определена их роль в контексте обеспечения деловой коммуникации предприятий. Исследовано понятие деловой коммуникации предприятия. Систематизированы основные взгляды относительно содержания понятий «дебиторская задолженность», «кредиторская задолженность». Выделены основные составляющие обязательств задолженности в бухгалтерском учете. Согласно цели, обоснованно оценку и классификацию дебиторской и кредиторской задолженности в контексте обеспечения деловой коммуникации предприятия.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, объекты, субъекты, учет, деловая коммуникация, предприятие.

Belei S.I., Blavdzevich S.S.

Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich

DEBIT AND CREDIT OBLIGATIONS IN THE CONTEXT OF PROVISION OF BUSINESS COMMUNICATION OF THE COMPANY

Summary

Theoretical, organizational and methodical aspects of the organization of accounts of accounts receivable and payables are investigated and their role in the context of providing business communication of enterprises is determined. The concept of business communication of the enterprise is investigated. The main views on the content of the concepts "accounts receivable", "accounts payable" are systematized. The main components of debt obligations in the accounting are identified. According to the purpose, a reasonable assessment and classification of receivables and payables in the context of ensuring the business communication of the enterprise.

Keywords: accounts receivable, accounts payable, objects, subjects, accounting, business communication, enterprise.